

<https://doi.org/10.62837/2025.1.296>

ŞƏBNƏM KAZIMOVA

**“Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisi metodikası və metodologiyası
ixtisası üzrə magistrant.
Kazimova200110@gmail.com**

**ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRDƏ CƏFƏR CABBARLININ DRAM
ƏSƏRLƏRİNDƏ ANTROPONİMLƏRİN TƏDRİSİ
("Oqtay Eloğlu və "Almaz" pyesləri əsasında)**

Xülasə:

Cəfər Cabbarlının yaradıcılığı bildiyimiz kimi bolşevik Rusiyasının Azərbaycan xalqı üzərində olan hakimiyyəti dövrünə təsadüf edir. Cəfər Cabbarlı da öz dövrünün ziyalıları olaraq yaradıcılığında zamanə ilə səsleşən ideyalar ortaya qoymağa çalışmışdır. Cabbarlının əsərlərinin bir çoxunda ideyalarını xalqa aşılamaqla öz məqsədinə nail olmuşdur. Dramaturqun qələmindən çıxan "Sevil" əsəri yüzlərlə qadının çadrasını tamaşa salonundaca ataraq bayıra çıxmaları bariz nümunədir.

Cəfər Cabbarlı həm də Azərbaycan ədəbiyyatında da yaradıcılığı ilə inqilab yaradan dramaturqlardan biri olmuşdur. Onun əsərləri daim oxucunu düşündürmüşdür.

Cəfər Cabbarlı "Oqtay Eloğlu" əsərində bir insanın xalqı üçün necə fədakarlıqla çalışdığının şahidi oluruq.

Ümumtəhsil məktəblərinin ayrı – ayrı siniflərində dramaturqun əsərlərinin dili və üslubi çalarlıqlarının öyrədilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. O, dialoqlarında qəhrəmanlarını elə danışdırır ki, az sözlə böyük məna ifadə edir. Onun qəhrəmanları müxtəlif insanlardır. Bunların adları da nitqləri kimi müxtəlifdir. Yazıçı təkcə dilimizdə mövcud olan şəxs adlarından istifadə etməmiş, eyni zamanda dilimizə yeni və maraqlı şəxs adları da gətirmişdir. Tədris prosesində onun adlar qaleryasını şagirdlərə çatdırmaq vacibdir. Məsələn: Almaz, Firəngiz, Yaxşı, Sərvər, Səməndər, Gülüş, Gülər, Rüstəm və başqaları.

O, öz qəhrəmanlarını yaşadığı dövr və zamanəsi baxımından seçərək əsərlərində xarakterlərinə müvafiq canlandırmışdır. Yazının dilində işlənən antroponimlər məhz bu baxımdan fərqlənir. Bu gün şəxs adlarımızın tərkibində geniş şəkildə işlənən adlarımıza görə böyük sənətkarımıza minnətdar olmalıyıq. Onun sevə - sevə seçib işlətdiyi Sevil, Almaz, Oqtay, Gülər, Gülüş, Dönüş, Toğrul, Elxan və digər adlar xalqımız tərəfindən tərəddüd etmədən seçilib övladlarına və doğmalarına verilir. “Səhnəyə ilk dəfə azad Azərbaycanlı qadın surəti gətirərkən dramaturqumuz ona Sevil adını verib. İstəyib ki, bu qadın sevilsin və qadınlarımıza nümunə olsun, yəni cəmiyyətin inkişaf yollarında onların inamla addımlamasına kömək olsun”. Dramaturqun bu adı onun obrazından sonra Azərbaycanda insanlar

arasında sevilə - sevilə geniş işlənməyə başlamış olur. Cəfər Cəbbarlının şəxs adları tarixi baxımdan da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan onun hər bir əsərində konkret olaraq müəyyən bir dövr və zamandan bəhs edilir.

Açar sözlər; şəxs adları, ləqəb və titullar., antroponimlər, personaj, dram, remarka.

Kazimova Shabnam

**The teaching of antroponyms in the drama works of Jafar Jabbarli in
general education schools**

(based on the plays "Oqtay Eloglu" and "Almas")

Summary:

The creativity of Jafar Jabbarli coincides with the period of bolshevik Russia's dominance over the Azerbaijani people. Jafar Jabbarli was intelligent in his creativity and revealed suitable ideas for that time. Jafar Jabbarli achieved the goal by belonging his ideas to the people in many of his works. The dramatist's work "Sevil" is a clear example of how hundreds of women throw their veils in the theatre and go outside. Jafar Jabbarli was one of the playwrights who created a revolution in Azerbaijani literature with his creativity.

His works always make the reader think. In the works "Oqtay Eloglu" by Jafar Jabbarli we witness how selflessly a person works for the people. It is important to teach the languages and style of the playwright's works in different classes of general education schools. In his dialogues, he introduces the heroes and expresses great meaning with few words. His heroes were different people. Their names are different as well as their speech. The writer did not use person names that are available in our language, but at the same time, he also brought new and interesting person names to our language.

In the teaching process, it is important to convey his gallery of names to the students. For example: Almaz, Firangiz, Yaxshi, Sarvar, Samandar, Gülüş, Gülar, Rüstam and others. He chose his heroes according to the time and period in which they lived and brought them to works according to their characters. In this respect, antroponyms from the language of the writer differ. Today, we should be grateful to our great writers according to our names, which are widely used of people names. Sevil, Almaz, Oqtay, Gülar, Gülüş, Dönüş, Togrul, Elxan and other names that he lovingly chose and used were chosen by our people without hesitation and given to their children and relatives. Bringing the image of a free Azerbaijani woman to the stage for the first time, our playwright named her Sevil. He wanted this woman be loved and be an example to our women, may it help them to confidently step on the development paths of the new society. After this image of the dramatist, his character began to be popular among the people of Azerbaijan. Jafar Jabbarli's people names are also important from a historical point of view. In this regard, each of his works specifically mentions a certain period and time.

Key words; personal name, nickname, titles, anthroponyms, character.

Казымова Шебнем

Преподавание антропонимов в драматических произведениях

Джафара Джаббарлы в общеобразовательных школах

(На основе пьес Октай Элоглу и Алмаз)

Резюме:

Творчество Джафара Джаббарлы, как мы знаем, относится к периоду власти большевистской России над Азербайджанским народом. Как интеллектuaл своего времени, Джафар Джаббарлы стремился воплотить в своем творчестве идеи, которые находили отклик у времени. Внушая людям свои идеи, Джаббарлы во многих своих произведениях достиг своей цели. Вышедшая из-под пера драматурга пьеса «Севиль» – яркий пример того, как сотни женщин в зрительном зале бросают свои хиджабы и выходят на улицу.

Джафар Джаббарлы также был одним из драматургов, произведших революцию в Азербайджанской литературе.

Его произведения постоянно заставляют читателя задуматься.

В произведении Джафара Джаббарлы «Октай Элоглу» мы становимся свидетелями того, сколько жертв человек приносит ради своего народа.

В отдельных классах общеобразовательных школ важное значение приобретает преподавание языка и стиливых оттенков произведений драматурга. Его герои – разные люди. Их имена так же разнообразны, как и их речи. Писатель использует не только присутствующие в нашем языке имена, но и внёс в наш язык новые и интересные имена. В процессе обучения важно донести до учеников галерею имён. Например: Алмаз, Фиренгиз, Яхшы, Сарвар, Самандар, Гюлюш,

Гюлэр, Рустам и другие.

Своих героев он выбирал, опираясь на период и время, в котором они жили и воплощал их в своих произведениях в соответствии со своими персонажами — беле язаг даха яхшы олар, хотя о бири вариант да кечерлидиplane различаются антропонимы, употребляемые в языке писателя. Сегодня мы должны быть благодарны нашему великому писателю за имена, которые широко пользуются в композиции наших имён, Севиль, Алмаз, Октай, Гюлэр, Гюлюш, Дёнуш, Тогрул, Элхан и другие имена, которые с любовью выбирал и использовал, наш народ без колебаний выбирает и называет своих детей и родных. Когда наш драматург впервые принёс на сцену образ свободной женщины Азербайджана, он назвал её Севиль. Он хотел, чтобы эту женщину любили и она была примером для наших женщин, то есть помогла им уверенно идти по пути развития общества.

Ключевые слова; Ключевые слова, прозвище, титулы, характер, драма, замечание.

Giriş:

Cəfər Cabbarlının yaratmış olduğu obrazlar onun yaşadığı dövrünün canlı həyatını oxucunun gözləri qarşısında canlandırır. Bu baxımdan M.Adilov: "Cəfər Cabbarlı sənəd müşahidəsi ilə müəyyənləşdirir ki, surət psixologiyasının dərinliklərinə enməyən bir insan kimi hisslərini, həyəcanlarını ən gözəl məqsəd və niyyətini rəngarəng dil ilə açıb göstərməyən sənət əsəri ola bilməz"(1.s62)

Bu baxımdan böyük dramaturq istər müsbət və istərsə də mənfi xarakterli şəxsləri dərinlən düşünməklə bütün psixoloji xüsusiyyətləri ilə seçib yaratmışdır".(3. S 144)

Müəllifin qəhrəmanlarından belələrinə nümunə olaraq Oqtayı, Toğrulı, Elxanı, Qorxnazı, Gülşü və digərlərini göstərə bilərik.

Tədris prosesində uşaqlara başa salmalıdır ki, C. Cabbarlının dram dili möhkəm və mühakiməli dialoq dilidir. Bu dialoqlarda iştirak edən ayrı-ayrı şəxslər dərinlən düşünülmüş şəkildə və bütün psixoloji cəhətləri ilə oxucuya təqdim olunur. Fikrimizi daha əyani ifadə etmək üçün "Almaz" pyesindən bir parçaya Fuad və Aftil dialoquna nəzər yetirək.

Fuad:- Sən mənim gəldiyimi ona söyləmişən?

Aftil:- Söylədim. Bəli, bəli, söylədim. O çox narahat oldu.

Fuad:- Narahat oldu...Siz bu adamı tanıyırdınız?

Aftil:-Tanıyıram deyəndə ki, vallah o gərək Almaz xanımın dostudur, ya da qohumudur. Axır vaxtlar Almaz xanımın yanına tez – tez gəlir

Fuad: - Necə? Tez – tez gəlir?

Aftil: - Bir neçə vaxt hələ Almazın yanında qalıb. İndi də gələndə elə nura düşür

Fuad:- Ağ...Bəs belə... Almazın yanında qalır?

Verdiyimiz bu kiçik mübahisənin mə qədər canlı və inandırıcı, mübaliğəli, həyəcanlı, düşündürücü olması. Aftilin söydədiklərinin Fuadın qəlb dünyasına güclü təsiri və narahatlığı sənətkar qələmimin qüdrətindən irəli gəlir. Bir də əsərdə obrazın psixoloji anlarda durumunun sənətkarlı məharəti ilə haldan – hala gətirməsi oxucunun gözü önündə inandırıcı şəkildə canlandırmış olur.

Təlim zamanı şagirdlərə çatdırmaq lazımdır ki, C.Cabbarlı antroponimləri ədəbi dil ülublarının formalaşmasında və inkişafında əsas vasitəyə çevirmiş olur.

Əsas hissə:

Ədibin əsərlərində onomastik vahidlər geniş yer almaqdadır. Burada şəxs adları ilə yanaşı toponimlər, oronimlər və digər onomastik vahidlərdə işlənməkdədir.

C.Cabbarlının dili dialoq dilidir. dramaturqun ayrı - ayrı səciyyəli şəxslərin nitqində maraqlı dialoqları, ifadə tərziləri ilə bir – biridən fərqlənir. Bu baxımdan " Oqtay Eloğlu" əsərində Oqtay və Səməd, "Almaz" pyesində isə Camal və Almaz surətlərinin aralarındakı dialoqa diqqət edək.

"Oqtay Eloğlu" dan:

Oqtay: - Günaydın

Səməd: - Əlin neçin qanamış? Bağla onu

Oqtay: - Heç! Mıx dağıtdı

Səməd: - Oqtay, dünən anan bizə gəlmişdi. Yalvarıb məni göndərdi, axı belə iş olmaz.

Oqtay: - Səməd bəy, istəyirsiniz sözlərinizin hamısını əzbər söyləyim. Atadan sonra dükan bağlandı, malı dağıldı, eve gec gəlirsən, çörək yox, bilmirəm odun yox. Bunların hamısını əzbər bilirəm. Nə etmək!

"Almaz" pyesindən:

Camal: - Hə, Almaz xanım evdəsiniz?

Almaz: - Camal sizsiniz, hara belə?

Camal: - Köçürəm.

Alma: - Hara?

Camal: - Şəhərə.

Bu dialoqlarda Oqtay və Səmədin, Camal və Almazın aralarındakı mühakimə xarakterli sual - cavab bir növ əsərin üslubi keyfiyyətlərinin canlı təzahürü kimi bütövlükdə sinfin diqqətini çəkir. Şagirdlər aydın görürlər ki, dramaturq əsərlərində çox vaxt xüsusi adlardan xitab kimi də istifadə etmişdir. Bununla o əsərlərində kamil obrazlılıq, yüksək pafos və dramatik konflikt yaratmağa nail olmuşdur. Xüsusi ilə bir cümlədə eyni şəxsin adını təkrar - təkrar xitab kimi işlətmədə yazıçı buna ikiqat nail olmuşdur.

"Oqtay Eloğlu"

Səməd:- Oqtay! Oqtay!

Mazandaranski: - Oqtay!Oqtay! Hanı o? Kağız, kağız, hanı o?

"Almaz" pyesinde

Aftıl: - Almaz xanım, Almaz xanım, sizə nə olub? Siz sakit olun! Mən bu saat dalınca gedərəm (Gedir).

Şagirdlər aydın dərk edirlər ki, yazıcının "Oqtay Eloğlu" və "Almaz" pyesində şəxs adları real adlardır. Bu adları 2 yerə bölüb izah etmək lazımdır:

1) Əsərdə fəal iştirak edən surətlərin adları: "Almaz" da Barat, Aftıl, Şərif, İbad, Gülverdi, Baloglan, Hacı Əhməd, Balarza, Ocaqqulu, Kərbalayi Fatmansa; "Oqtay Eloğlu" da Firəngiz, Sərvər, Səməd, Gülgəz, Hacı Zaman, Aslan, Nərgiz, Tamara, Şaqqulu, Rüstəm, Dursun, Özdəmir.

2) Özləri əsərdə gedən hadisələrə yardımçı olan, lakin adları çəkilməmiş surətlərin adları: "Almaz" pyesinde kəndlilər, komissiya üzvləri, gənclər, uşaqlar, kənd mollası, onun müdirləri, ağsaqallar. " Oqtay Eloğlu" da qaçaqlar.

"Oqtay Eloğlu" və "Almaz" pyesinde istər kişi və istərsə də qadın şəxs adları geniş vüsət almışdır.

a) Kişi şəxs adları: Oqtay, Sərvər, Səməd, Hacı Zaman, Aslan Xaspolat, Mazandaranski, Şaqqulu, Şəkinski, Dursun, Muxan, Elxanlı, Rüstəm, Özdəmir,

Şvarts, Moor ("Oqtay Eloğlu"). ("Almaz" da) Fuad, Temurtaş, Camal, Mirzə Səməndər, Barat, Allahverdi, Aftil, Gülverdi, Baloglan, Şərif, Hacı Əhməd, İbad, Balarza, Ocaqqulu

b) Qadın şəxs adları. Firəngiz, Gülgəz, Nadya, Nərgiz, Tamara, Sevər ("Oqtay Eloğlu"). Almaz, Xanımnaz, Gülxanım, Kərbəlayi Fatmansa ("Almaz").

"Oqtay Eloğlu" və "Almaz" pyesində istifadə olunmuş titullar.

- Bəy – Səməd bəy, Aslan bəy ("Oqtay Eloğlu").
- Hacı – Hacı Əhməd ("Almaz"), Hacı Zaman ("Oqtay Eloğlu").

Dramaturqun pyeslərində kişi və qadın obrazları hadisələrin və sujet xəttinin gedişində və inkişafında qarşılıqlı şəkildə iştirak edirlər. Burada hər bir şəxsin özünəməxsus xarakterik xüsusiyyətləri vardır. Həmçinin burada azərbaycanlılarla yanaşı, digər xalqların nümayəndələri də vardır

"Oqtay Eloğlu" əsərində Nadya və Tamara - rus mənşəli adlardır.

Tamara: - Onun xabara bala yoxdur.

Oqtay: - Yenə bala. Belə ey, belə!

Tamara: - Nu, bala ye deyirəm. Bala, bala!

Oqtay: - "Bala" eto rebyonok, "bəla" eto nesçastye, a " belə", eto znaçit tak.

O. Mirzəyev: Oqtay adını Azərbaycan məişətində müəllifini haqlı olaraq Cəfər Cabbarlı hesab edilirdi.

Bu yazıçıya Seyid adını Seyid Hüseynov vermişdir. Seyid Hüseyn adı haradan gətirib? Türkiyədə Çingiz xanın böyük oğlu Oqtay adlandırılmışdı. Çingiz xanın böyük oğlunun adı əslində Oqrtaş yox, Ugedaydır. Bu isə qədim türk dillərində tərcümədə "təriflənən igid" deməkdir.

Cəfər Cabbarlı görünür qədim türk dillərində "Oqtay" yəni hamının qohumu kimi qəbul etmiş, qəhrəmanına həm də "Eloğlu" ləqəbini vermişdir. (4,s175).

Oqtay ("Oqtay Eloğlu"). Oqtay obrazı əsərin əsas baş qəhrəmanıdır. Daim yorulmadan özünü yaradıcılığa verərək çalışması insanın fikrində müsbət obraz olaraq qalır. Lakin onun doğmalarına olan laqeydliyi oxucunu Oqtay Eloğlu haqqında ikifikirli düşünməyə vadar edir. Müsbət qəhrəman o zaman müsbət olur ki, xalqını və ailəsini qoruya bilsin. Onun əsər boyu özünü geri düşüncəli insanlara qarşı mübarizə apararaq xalqına xidmət göstərmək istəməsi bu yolda ruhdan düşmədən çalışması oxucunu valeh edir. Özünün ifadə etdiyi kimi "O Eloğlu" dur O, böyük bir vahidin kiçik bir parçasıdır. Buraya qədər oxucunu valeh edən Oqtay, sonrakı pərdələrdə məyus edir. Qarşısına çıxan Firəngiz xanımın sevgisi qəhrəmanımızı darmadağın edir. Firəngizin vəfasızlığı əslində onu çox heyrləndirməməlidir. Əsərdə Səməd bəyin sözlərində ifadə olunan dünən əmin nişanlıyı başqasına verdi deməsi Oqtayın qarşılaşdığı birinci hadisə deyildir.

Tamara ("Oqtay Eloğlu"). Yəhudicə "xurma ağacı" (şərv boylu) deməkdir.

Tamara obrazı əsərdə rus dilli teatrda çıxış edən şəxslərdən biridir.

Şagirdlərə anlatılmalıdır ki, ad sistemlərimizə diqqətlə nəzər yetirdikdə ölkəmizdə insanların sayının adlarımızın sayından çox olması aydın görünür. Buna görə də eyni bir adın müxtəlif şəxslər tərəfindən daşdığı məlum olur. O cümlədən bədii əsərlərdə müxtəlif üslubi rəngarənglik yaratmaq məqsədilə eyni bir adı müxtəlif əsərlərdə görmüş oluruq. "Oqtay Eloğlu" əsərində Rüstəm obrazına Nəcəf bəy Vəzirovun "Müsibəti Fəxrəddin" və Cəlil Məmmədquluzadənin "Anamın kitabı" əsərlərində də rast gelirik. "Anamın kitabı" əsərində Rüstəm obrazi rusa meyilli olan, təhsilini orada alıb lügət yazır.

-Rüstəm bəy. Ana, kefin necədi? Yaxşıdır? Ana, bilirsən nə var? Mən lügət yazıram. Bilirsən lüğət nədir? Yəni insanın dilində hər nə qərribə söz var, gərək o kitaba yazıla; hamısı gərək yazıla ki, bir söz də qalmaya. Bəlkə, sən də ele bir qərribə söz bilirsən ki, bizim yadımıza düşməmiş ola. Hə, nə deyirsən, ana? Bir qərribə söz de, yazım.

-Zəhrabəyim. Bala, qadan mənə gəlsin, mən nə bilirəm ki, nə deyim?

"Müsibəti Fəxrəddin" əsərində də Rüstəm oğlunun intiqamını Fəxrəddin bəydən almaq istəyir.

"Oqtay Eloğlu" əsərində Rüstəm - Cüsəlli, iri bədənli, igid deməkdir. Bu obraz epizodik obrazdır. Rüstəm öz işinə məsuliyyətsiz yanaşır. Buna aşağıda ki dialoqlarda rast gəlirik

Rüstəm; - Oqtay, qılıncım yoxdur ha.

Oqtay; - Bunlar Azərbaycan xalqı üçün sənət yaradacaq, mübarizə aparacaq, səhnə düzəldəcəklər. Dursun, get söylə, birinci pərdədə Həsən Xaspoladın rolunu oynasın.

Rüstəm: - Oqtay, mənim qılıncım yoxdur, Ivanovski vermir.

Digər obrazlardan Zaman adı həm " Oqtay Eloğlu", həm də "Dönüş" əsərlərində işlənmişdir.

"Almaz" pyesinde əsas surətlərdən biri olan Hacı Əhməd mənfi obrazlarının ən öndə gələnlərindən birincisidir desək, bəlkə də, yanılmarıq. Pyesdə İbad qorxuducu, kobud və hətta adam qatili olsa belə ö özünü aşkar şəkildə göstərir. Lakin Hacı Əhməd göründüyü kimi deyildir. İlk olaraq Almaz müəllim ilə üzdə razılaşılan kimi göstərsə də, əl altından onu məhv etməyə çalışır. Pyesdə bir tərəfdə köhnə düşüncəni təmsil edən obraz Hacı Əhməd və digərləri. Digər tərəfdə isə yeniliyi maariflənməyi təmsil edən Almaz kimi obrazlar toqquşur. Hacı Əhməd əsərdə yeniliyi qamçılayan biridir. Kənd də hamını olmasa da bir çoxlarını öz təsiri altına alıb. Almaz müəllimi susdurmağa çalışır.

Əhməd obrazı həm "Müsibəti Fəxrəddin" əsərində, həm də "Almaz" pyesinde, Allahverdi həm "Almaz" pyesinde, həmdə "1905 - ci ildə" pyesinde adlara rast gəlirik.

Əsərdə remarkalardan da istifadə olunmuşdur ki, biz bunu "Almaz" pyesinde Şərif və Ocaqqulu surətlərinin danışığılarında görmüş oluruq.

Tədris prosesində bir qayda olaraq uşaqlar istər “Oqtay Eloğlu” və istərsə də “Almaz” pyeslərində qadın şəxs adları da xarakter etibarı ilə bir – birindən fərqləndiyinin şahidi olurlar.

Almaz (“Almaz” pyesi). Almaz obrazı əsərin əsas baş qəhrəmanıdır. Bu ad ümumi sözdən əmələ gəlmiş şəxs adıdır. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində bu ümumi sözün isim və sifət kimi dörd mənası verilmişdir. 1. Son dərəcə bərk, rəngsiz, şəffaf daş (xüsusi şəkildə tərəşlənmiş almaz brilliant aflanır); 2. Həmin daşdan bir qırıq keçirilmiş şüşəkəsən alət; 3) Həmin daşdan hazırlanmış və ya bu daşla bəzənmiş üzüyün almaz qası; 4) Təşbehlərdə şəffaflıq, saflı, parlaqlıq mənasında. (2, s.106)

Cəfər Cəbbarlının "Almaz" pyesində zamanın tələb etdiyi problemləri əhatə edir. Kəndə gələn gənc xanım Almaz müəllimə kənd də yeni fikirli gəncləri ətrafına toplaması, qadınların ancaq "xörək bişirib ev yığıdırmaqla onlar dar çərçivədə qalmamalı" deməsi kəndin bəzi köhnə fikirli insanlarını narahat edir. İlk baxışda onların şüra hökumətinə rəğbət bəslədiklərini desələrdə əməldə hec də belə olmadığını şahidi oluruq. Almaz bu kənddən çıxan bir gənc müəllimə olaraq öz kəndinin tərəqqi etməsini ürəkdən istəyir, mübarizə aparır. Almaz obrazı müsbət xarakterli, güclü, iradəli və maarifpərvər qadındır. O məhz digər qadınları da özü kimi fəal xalqına xidmət edən bir fərd olmaqlarını istəyir.

Yaxşı ("Almaz" pyesi). Sifətdir, adi dərəcədir. Çox vaxt əşyaya aid olub əlamət bildirir. Bəzi hallarda hərəkətin tərzini də ifadə edib cümlənin zərfi olur. Əsərin ilk səhifələrində biz bu obrazı Almazın yanında görürük. Yaxşının Almazla söhbətindən məlum olur ki, o təkdir və taleyindən şikayətçidir. O başqasını - usaqlıq dostunu sevdiyi halda, atası onu özgəsinə, daha doğrusu çobanı olduğu kişinin oğluna verir. Ərinin əvvəlki qadınından uşağının olmadığı üçün bunu alır. Lakin əri tutulana qədər onun da övladı olmur. Almazla söhbəti zamanı məlum olur ki, Yaxşının ərinin il yarım bundan əvvəl tutulmasına baxmayaraq o ikicanlıdır. Bu sirri gizləməkdən ötrü Almazdan xahiş edir. Hətta Yaxşının dünyaya övlad gətirməsindən heç bir kəsin xəbəri olmur.

Şagirdlərə “Almaz” pyesindəki antroponimləri izah edək. Sürmə ("Almaz" pyesi). Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində bu sözün 3 mənası verilmişdir. 1. Qadınların gözlərinə çəkdiyi qara boya; 2. Kimyəvi element, gümüşü kövrək metal; 3. Sünbüldə dənənin qaralıb tol halına gəlməsindən ibarət taxıl xəstəliyi .

Xanımnaz ("Almaz" pyesi). Tərkibcə mürəkkəb olaraq "xanım" və "naz" sözlərindən ibarətdir. Birinci xanım sözü mənşə etibarilə dilimizə, ikinci "naz" sözü isə fars dilinə aiddir.

"Almaz" pyesində Xanımnaz Almazın anasıdır. Oda əsərdə digərləri kimi köhnəfikirli adamdır. Qızı Almazdan ötrü çox narahatdır.

Gülxanım ("Almaz" pyesi). Mürəkkəb ad olaraq "gül" və "xanım" isimlərindən ibarətdir. Varlı kendli Balarzanın heyat yoldasıdır. Almaz onun adını kolxoza yazmışdır buna Balarza etiraz edir.

Kərbalayı Fatmansa ("Almaz" pyesi). Kərbalayı dini tituldur. Adı iki komponentdən ibarətdir. "Fatma" və "Nsə" (əslində Nisə). Bu şəxsin peşəsi kənddə mamaçılıqdır. Əsərdə hadisələrin gərginləşməsində və toqquşasında bu şəxsin də xidmətləri böyükdür. Köhnə dünyanı təmsil edən Hacı Əhməd, Şərif, İbad, Baloğlu, Mirzə Səməndər kimi şəxslərin dediyi ilə oturun durur Almaza şər və böhtan atır.

Əsərin son pərdəsində onun da içüzü açılır. Məhkəmə qərarı ilə "cəbhə yoldaşları" ilə birlikdə həbs edilir. Şagirdlərə başa salmaq lazımdır ki, buradakı "Hacı", "Kərbəlayı" tituldur

Firəngiz ("Oqtay Eloğlu"). Sözüünün mənası fars sözüdür, əsl "fərəhəngiz" dir. Əngiz farsca "əmələ gətirən", (fərəh yaradan) mənasını verir. Firəngiz surəti müsbət obrazlı əsərin əsas qəhrəmanlarından biridir. Firəngiz o dövrdə yaşamış olsa da müasirliyə can atan və səhnəyə çıxan ilk azərbaycanlı qadın obrazıdır. O, varlı təbəqə də olan biri olsa da, incəsənəti, mədəniyyəti hiss edəndir. Lakin atasına və qardaşına qarşı gəlməyə cəsarəti çatmır. Bu hal da o zaman üçün normal sayılır. Firəngiz vəfasız olsa da, oxucu onu günahlandıra bilmir, çünki o Oqtay Eloğlu qədər azad deyildir.

-Firəngiz. Axı bunların hamısı nəçindir? Sanki yoxsullarla yaşamaq olmaz. Altunsuz, üzüksüz... Olsa yaxşıdır, fəqət olmayanda qiyamət olmaz ki...

-Nadya. Onu sən atandan, qardaşından soruş.

-Firəngiz. Vallah, ürək sevən dünyalardan yaxşıdır. Sanki o. Danyar bəydən əskikdir. Of! Mən onunla daha xoşbəxt ola bilərdim.

-Nadya. Fəqət çarə nədir? Sən yenə bu paltarı dəyişmişsən. Axı qardaşın dedi.

-Firəngiz. Ox! O məni belə görmək istəyirdi. Tikdirdim. Bir daha görüşmədik. Bari bu gün, bu son görüşümüzdə... Allah, nəçin məni qız yaratdın?

Gülgəz ("Oqtay Eloğlu"). Dialekt sözü olub qırmızı, al mənasını verir. Bununla yanaşı həm də dəsmal mənasını da verir.

Gülgəz Firəngizin anasıdır, həyat yoldaşına qarşı gəlməyə nə haqqı nə də gücü çatmır.

Nərgiz ("Oqtay Eloğlu"). Yunan sözüdür. Əfsanəyə görə, gözəl bir oğlan suda əksini görür, özünə vurulur, donub qalır. Oradan çıxan çiçəyə nərgiz (donmuş) adı verilir. Narkoz sözü də bununla bağlıdır. Ad kimi qızlara verilir, "gözəlliyi ilə oğlanları dondurən (iflic edən)" deməkdir. Digər mənası isə 1.Ətirli ağ və sarı çiçəkləri olan soğanaqlı gül. Nərgizi, bənövşəni; Qəddinə heyran elədin. 2. Məcəzi mənada: bəzən gözəlin gözləri bu gülə oxşadılır. Oğrun baxa – baxa. Ey çeşmi nərgiz; Dərdə saldın məni, xəstəhal etdin. (M.P.Vaqif)

Nəticə:

Ümumiyyətlə, maraqlı və məzmunlu şəxs adları ilə zəngin olan C.Cabbarlı yaradıcılığında antroponimlərin öyrənilməsi onomologiya elmi üçün kifayət qədər əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda tədris prosesində bu antroponimləri tərkibinin gənc nəsrlə aşılınması onların C.Cabbarlı dilinə marağını xeyli artırmış olur. Bütün bunlar bütövlükdə adlarımızın zənginləşdirilməsində böyük dramaturqumuzun xüsusi xidmətə malik olduğunu bir daha sübut etmiş olur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

- Adilov M. Sənətkar Bakı, 1984, s.62
- Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti I;III c. Bakı, 2006, s.106
- C.Cabbarlı. Mən bir susmaz duyğuyam ki... Bakı, 2017, s 163
- Əliyev Ə. Bədii dildə onomostik vahidlər. Bakı, 2021, s.144
- Mirzəyev O. Adlarımız. Bakı, 1987, s.175, s.194

Rəyçi: dosent Əlirza Əliyev